

Hanna Wolff

Jézus, a férfi

Jézus alakja mélypszichológiai szempontból

II. rész

A Jézus-kép az anya-archetípus konstellációjában

Anya-archetípuson azt a tudatállapotot értjük, amelyet ugyan mindenfelől a nőiség határoz meg, de *kizárólag* az anya alakjában. – A férfi tehát pszichikailag mélyreható módon találkozik a nőiséggel, ám ez a találkozás *egyoldalú*, és ez az egyoldalúság *nem ártalmatlan*, hanem súlyos (pszichológiai) következményekkel terhes.

Amikor az anyafiguráról mint *archetípusról* beszélünk (ne feledjük: az első női jelenség, amellyel a férfi találkozik, az anya – bár itt a nőiség és az anyaiság még differenciálatlanul és naivan együtt van), rá kell mutatnunk arra a sajátos hatalomra, amely ezzel az elképzeléssel („archetípus”) együtt jár. Az anyaság egyike azoknak a dinamikus őshatalmaknak, amelyek a lelket elemi erővel meghatározzák. Jung szerint: „Az anyára kivetített archetípus az, ami a valóságos, konkrét anyának mitológiai háttérrel ad, és ezáltal tekintélyt, sőt numinozitást kölcsönöz.” E kivetítés nyomán az anya fenségesnek vagy rettenetesnek, szentnek vagy ördöginek tűnhetik. A tényleges anyának egyiknek sem kell lennie; az archetípus láttatja ilyennek vagy olyanak. – A mi kérdésünk: Milyen fantazmagóriákkal terheli meg az anya-archetípus konstellációja a Jézus-képet?

Másfelől ugyanolyan magától értetődő, hogy a konkrét anya kiemelkedően hozzájárul az archetípus aktivizálásához, fejlesztéséhez vagy éppen leépítéséhez. A mi esetünkben a konkrét anya helyébe a teremtő történelmi szituáció lép. – Kérdésünk: *A történelmi helyzetek mely körülményei segítették az anya-archetípus meghatározóvá (együtthatóvá) válását?*

Főként a következők:

Egyrészt *a megtestesülés dogmája*. Ez kikerülhetetlenül, sőt a leghivatalosabb módon az anyaságra utal. Hiszen a megtestesülés azt jelenti, hogy az isteni bevonul a történelembe, az anyagba, az emberibe, a testibe, a földre – sajátosan a női(ség)be. Ily módon azonban ez a földi valóság minden mozzanatában abszolút értékhangsúlyt kap; mert mégiscsak méltónak és alkalmasnak tartatott arra, hogy az Isteni és Örök hordozója (és elrejtője) legyen.

Másrészt *a Mária-dogma*. Hiszen az a föld, az az anyai, amely sajátosan magába fogadta az istenit, Mária volt. Ezt a sajátosan anyait neveztek az Efezusi zsinat után hivatalosan is „Istenanyának”, „Istenszülőnek” vagy „Szent Anyának”.

Mindkét mozzanatnak elvileg a nőiség és az anyaság felértékeléséhez kellett volna vezetnie, gyakorlatilag azonban bonyolultabban alakult a helyzet, és végső soron intellektuális kompromisszumra került sor: elismerték a nőiséget és az anyaiságot, de csak kivételként, tehát igent és nemet mondtak egyszerre. – A szüzi szülés dogmája csak mélypszichológiai szempontból érthető: következetes intellektuális terméke az anima-fejletlen, kompenzációs férfigondolkozásnak; hiszen objektív szempontból nézve az Újszövetség éppen elég világosan beszél Józsefről mint családapáról (viszont a szüzi szülés dogmája hivatalosan kikapcsolja őt).

Mindenesetre a két hatalmas motívum, a megtestesülés és a Mária-dogma csak távolról irányítja az általános női problémákat. Ám intenzíven vetődik fel a probléma egy másik, önálló fejlődési vonalon, nevezetesen *a lovagi szolgálat* részben tapogatózó, rész-

ben koraéretten heves törekvéseiben a 12. század közepétől a 14. század elejéig.

Mária itt is „a” Mennyei Hölgy marad, de a lovag nem egyszerűen csak az égre irányítja tekintetét, hanem egyúttal – vagy inkább – saját imaginációs világára, saját pszichikai belsejébe is. „Hölgye”, akinek hódolattal adózik, kevésbé egy konkrét asszony, hanem (J. Evola kifejezésével) az „imagináció asszonya”. Úgy „szenteli magát” Hölgyének, mint Istennek. Arról a kísérletről van szó, hogy a „belső asszony” birtokába jusson. Ebből a szempontból nem lehet eléggé értékelni a lovagi kort, márti. a férfi pszichikai szempontjából. Világos és erőteljes animakeresés tör fel itt spontánul.

De ez mégis koraérett előrehaladás. Mert még nem képesek „realizálni” a keresést (azaz tudatos belső létbeemeléssel megvalósítani), hanem inkább „konkretizálják” (azaz kívül cselekszik azt, amit belül kellene megvalósítaniuk). Az önmegtagadás és önmeghaladás kísérlete a Hölgy kedvéért végrehajtott konkrét, hősies vállalkozásokban, veszélyvállalásokban, kalandokban pufog el. A kard és az erőszak nagy tetteiben folyik szét a mélyebb önmegismerés. Ezért aztán biztos a külső és a belső bukás. A lovagvárok a házasságtörés és minden kicsapongás, a szexuális intrika és a promiskuitás helyeivé válnak. Kezdődik a fattyúnemzések kora. A 14. és 15. században több lányt és asszonyt erőszakolnak meg és rabolnak el, mint az egész középkorban.

Természetesen felvirágzik a sok előzménnyel bíró, *hittel és babonával teli Mária-tisztelet* is. De *mi haszna lett belőle a férfinak, és mi a nőnek?*

Pszichológiailag nézve a Mária-tisztelet ismét *visszavetette a férfit a maga fejlődésében*, mivel még korántsem fejezte be teljes pszichológiai kifejlődését férfivá, animakeresése sokféle módon szétfolyt és megtört; ezen a ponton visszatérni az anyatisztelethez meglehetősen visszalépés (de legalábbis a stagnálás jele).

A nőre pedig rávetül a Mária-anya-tisztelet árnyéka. Az a pszichológiai helyzet, amelyben anyakötődése folytán a férfi kitart amellet, hogy a nő helyett az anyát tisztelje, frusztráló a nőre nézve. Ez hamarosan teljesen nyilvánvalóvá válik. Évtizedeken át számtalan nőt szorongatnak, kínoznak meg, égetnek el, akasztanak fel, fojtanak meg, mint egy állatot. Miért? Nem azért, mert boszorkányok voltak, hanem azért, mert a frusztrált animakeresés gyűlöletbe csapott át, minden lehetséges árnyékelemmel keveredve. A tulajdonképpeni öngyűlölet naiv és primitív módon, „konkretizálódva” ismét kifelé fordul, a konkrét történelmi másik nem felé.

Máriának azonban, „mindenki anyjának”, akit messze az ég sátorán túli transzcendens területre vetítettek ki, megvan *a földi megfelelője: az egyház, az „anya-*

szentegyház”. Ő a látható szimbóluma a láthatatlan égi királynőnek. – Már a 2. századtól kezdve szaporodnak az oltárokon és egyéb helyeken a mennyei anyának, az ég királynőjének ábrázolásai. (A Mária-tisztelet szinkretista képződményében megtalálhatók a különböző anyaistenségek – Aszarte, Kübele, Artemisz, Héra, Démétér, Perszefoné, Afrodité, Holda, Parkta – tiszteletének elemei. Az övét palástja – az égboltozat – alatt védelmező Mária képe tökéletesen azonos Izisz hasonló képével.) *Az egyház a „Nagy Anya” (Magna Mater) jelében győzött.* A „nagy anya” azonban ugyanazt jelenti, mint a mi leírásunkban az anya-archetípus mint átfogó őshatalom.

A mondottak után várható, hogy *ez az anya-egyház nemcsak ambivalens, hanem multivalens természetű is.* Ez az anya-egyház, amely áldón terjeszti kezeit gyermekei fölé, egyúttal az is, amely megköt, helyben tart és nem enged el; szívó inerciával (= erőtlenség, tehetetlenség) tart meg az infantilis fokon; folyton *elátkozza a fejlődést*, ami számára az elszakadással azonos jelentésű. Karitással és fenyegetéssel, boldogságígérettel és tekintélyi igényekkel, megnyerő univerzalizmussal és kökemény elvi szűkösséggel – ambivalens természetének megfelelően – azonban, hogy az ember anyjához kötött gyermek legyen és maradjon.

Ez az egyház *főképpen a szolgálait teszi kasztráltakká.*

Ebben pszichológiai következetesség érvényesül. (A gyakorlat ugyanis igazolja, hogy) az anyakötődésű vagy infantilisnek megmaradó férfi mindenekelőtt férfitipotenciáját

veszíti el, pszichológiailag mindenképp, és gyakran fizikailag is. A Nagy Anya negatív hatalomgyakorlása a fiúra és a férfira úgy hat, mint hatalmától megfosztás, mint potenciájától megfosztás, mint kasztráció. (A gyakorlat megintcsak igazolja, hogy senki sem alkalmatlanabb a férfi szerepre, mint az ún. „anyja fiacskája”...). Csak ilyen szolgálkat tud használni a Nagy Anya (más megközelítésben: a Fallikus Anya...), aki „minden mindenben”, és az is akar lenni, nemzeni és szülni, létrejönni és elmúlni, létrehozni és elpusztítani. Mint anya-egyház csak efféle – legalábbis pszichológiailag – kasztrált szolgálkat teremt magának a kényszercölöbátus révén, amelynek látható jele a tonzúra. – *Az infantilitás* a megkövetelt soron következő fejlődési lépés megtagadását jelenti. Ez a tagadás mindig destruktívan hat! A pszichoterapeutikus gyakorlat igazolja, hogy tulajdonképpen csak egy nagy alapprobléma létezik, amely minden neurózis és minden lelki szenvedés alapjául szolgál, nevezetesen az infantilitás.

Szúrjunk be még ezen a ponton *valamit a reformációról.* Luther éppen azt teszi, amit a Nagy Anya kasztráltjai sosem tennének (vagy nem teszi, amit azok magától értetődően tesznek). Nem menekül vissza a Nagy Anyához, hanem előre tör az önmegvalósításban, amikor személyként felelősséget vállal. Mária-anyához azért menekülnek az emberek, mert ő megóv az ítélettől és közbenjár. Luther ellenben az ember saját felelősségéért küzd az Isten előtti ítéletben. (Szakítása a cölöbátussal következetesen folyik egész magatartásából.) – Amit a reformáció hozott a férfi pszichológiai önmegvalósulása szempontjából, az hallatlanul fontos hozzájárulás az újkori ember tudati történelméhez. (Az anya-egyház jól érzékelte, hogy itt a maga létkérdéséről van szó, alapvető megkérdőjelezéséről...)

És mi történik a Jézus-képpel az anya-archetípusnak ebben a pszichológiai klímájában?

(Már említettük, hogy Jézus-értésünk semmiképpen sem nyúlik messzebbre, mint önmegértésünk vagy befogadási lehetőségeink...)

Nos, a *Mennyek Királynője uralodik itt*. Az ártatlan gyermek Jézus játszadozik az öleiben. „Jézus és Mária” az itt használt formula, de a Jézus név első helyre állítása csak főhajtás a dogmatika és a hagyomány előtt. A formula valójában arra gondol, hogy „Mária és Jézus”, és ez így is jelenik meg a „Mária a gyermekkel” megfogalmazásban. Ebben a pszichológiai klímában virágzik a „Mária-misztika” és a „gyermek-misztika”. Nem is kell mondani, hogy a meghatóan bájos Jézuska, aki maga is teljesen anyjához kötődik, a maga rászoruló voltában aligha fog segíteni a férfinak animakeresésében és animafejlődésében.

Amint ambivalens ebben a konstellációban az anya-archetípus, és ennek megfelelően ambivalens az anya-egyház, természetesen *ambivalens a Jézus-kép is*. A barátságos Jézuska ugyanis egy kiemeltettségű bírvelképzelés egész keménységével kötődik össze. A bájosan göndörödő hajú fiúcska egyúttal a világ bírója. Az egész pszichikai-szellemi horizont komor, a vég, az utolsó leszámolás jelenik meg rajta, a túlvilág pusztító tüzeinek lángjai már átcsapnak e világba.

A kedves Jézuska és a kérlelhetetlen világbíró kontrasztja első pillantásra össze nem illőnek és egyenesen rettenetesnek tűnik. Valójában *pszichológiailag logikus és következetes*. – Mert a férfiak Erosza, és minden, ami bennük fejlődésre tör, az anyakötődésnek ezen a fokán hatalommal le van fojtva, és mivel nem tud kibontakozni, tudattalan marad. Csakhogy mindaz, amit hosszabb időn keresztül elfojtanak vagy háttérbe szorítanak, automatikusan pervertált, azaz *destruktív ellentétébe csap át!* Megsemmisítő hatalommá válik. Jung ezt mondja: „A tudattalan Erosz mindig hatalomként nyilvánul meg, a hatalom könyörtelen akarásában, az illető saját személyiségének és gyermekei saját életének megsemmisítéséig menően.” – Ha az ítélet említett gondolata kiterjeszti komorságát az egész tevékenységre, akkor az pszichológiailag csak azt jelenti, hogy a férfi *árnyékprojekciója*, amely korábban csak a nőt érte,

most hatalmába kerítette a kereszténységet mint egészet.

Éppen csak utaljunk még arra, hogy ha a férfi, a nő és a Jézus-kép tulajdonképpen nem sokat nyert is az anya-archetípus uralmi területén, a gyerek mégis bizonyos nyereségnek örvendhet. A „Mária a gyermekkel” képek anyaiságot, gyengédséget és emberiséget sugároznak, és a „Mária a gyermekkel” formula hozzájárult ahhoz, hogy kezdjék a gyermekben a gyermeket „látni”, hogy a szülők és gyermekek közti keménység és szigorúság, sőt ellenségesség kissé enyhülni kezdjen.

Az androgün Jézus-kép

A patriarchátusban a férfi le akarja igázni a nőt. Ahol az anya-archetípus uralkodik, ott a nő le akarja igázni a férfit. *Az androgün (= férfi-női) tudatsíkon a férfi és a női elem megbarátkozik, nem harcol többé egymással*. Az uralkodó alapvonás a kiengesztelődés.

Az androgün gondolkodás a *hermafroditára* irányul. (Hermász és Afrodité fia Hermafroditosz. Szalmakisz nimfa beleszeret, ő visszautasítja; a nimfa kiesdi az istenektől, hogy egyesülhessen vele; így keletkezik Afroditoszban egy félig férfi, félig nő ifjú.) Itt a férfi és a női elem meglehetősen naiv módon egyesül, azaz egyszerűen összeadják vagy egymás mellé állítják őket. (Ily módon fizikailag és pszichikailag egyaránt életképtelen lény jön létre.) Ezen az úton természetesen nem jöhet létre valódi integráció, ami kölcsönös, teremtő egymást áthatást jelent. Mindazonáltal nagy kár lenne ezt az androgün szemléletet egyszerűen félretolni, mert ez rendkívül *fontos átmeneti fokozat*.

Az androgün gondolkodás igen *széles folyam a történelemben*, a görög mitológiától és a zsidó misztikától a középkori misztikán át a pietizmusig és a romantikáig, és el egészen a mai emberig (akinnél a tudattalan képződményeiben, az álmokban és a spontán firkálmányokban jelenik meg). Ha pedig egy gondolkodási motívum ilyen szélesen bontakozik ki évszázadokon és ezredeken át, akkor valami általános emberi szolgál

alapjául, s az akar feltétlenül megszólalni.

A nyugati androgün spekuláció kiindulópontja az 1500 körül élt *Leone Ebreo* (Jehuda Abarbanel), aki Plátón ismert mítoszáét (az eredetileg egységes, androgün ősemberről) akarja összekapcsolni a bibliai teremtéstörténettel. Számára az eredetileg egységes ember későbbi kettéosztása (Plátón) nem büntetés (eget ostromló göggyéért), hanem fordulat a jobb irányába, mert csak így születhetik meg a szerelem, amelynek mennyei hatalmát akarja dicsőíteni. Másfelől a kettéosztás kifejezetten üdvözítő szándékból történik, Isten szeretetéből és az ember megmentésére irányuló akaratából. Ugyanis főnállt a veszély, hogy az istenszemlélésnek önmagát teljesen átadó „kétszemélyű” Ádám egyáltalán nem törődik a női elemmel (a testtel és az anyaggal); ezért a kettéosztással teremtő feszültséget kellett benne kelteni. Harmadrészt – s ez a legfontosabb – mindkét szétválasztott rész Isten képe és hasonmása marad, másképpen: a nemek ellentéte (amely az androgün képben naivan egyesült) minden egyes emberbe kerül bele, a férfiba és a nőbe egyaránt, hogy így „minden egyes ember sorsává váljék” (a férfias elem itt az intellektus, a nőies elem a test). Ez az egymásra vonatkoztatottság és egymást kiegészítés a szerelem nagy, eléggé nem dicsérhető élet-hatalma. (Elhagyva a mitikus csomagolást nyilvánvalóvá válik, hogy az animusz-anima probléma igen világos megfogalmazásával van dolgunk...)

Igen jelentős képviselője az androgün gondolkodásnak *Jacob Böhme* (†1624). (De gondolatmenete elég bonyodalmas, ezért nem ismertjük. Csupán annyit jegyzünk meg, hogy) ő az első, aki egy női mozzanatot közvetlenül Jézusra vonatkoztat, s elmélete így az újabb kor legjelentősebb krisztológiai eseményének tekinthető. – Megemlítjük még az 1789-ben született *Carl Gustav Carus* nevét.

A fő kérdés az, hogyan jellemezhető *az androgün Jézus-kép*, mit is jelent ez. Azt, hogy Jézus többé nem egy autoritativ apa-

isten funkcionáriusa vagy ügyintézője. Semmi köze már az ég királynőjének ölében ülő tehetetlen gyermekhez. *Felnőtt, férfivá lett.*

A Jézus-kép e fejlődése a megváltozott pszichológiai klímában rejlik, amelyet mindenekelőtt a nőiség pozitív értékelése jellemez. A nő már nem ellenség, aki ellen harcolni kell, nem is az infantilitás szimbóluma, hanem az egzisztencia egyik lényegi alaplehetősége, amelyben a férfilét éppúgy egészen részesül, mint a női egzisztenciávalalósítás.

Ennek alapján fogalmazódik meg a szándék a férfi Jézus *integrált* képének megfogalmazására (egyelőre még szándék ez, és nem kész tény), aki a férfiak vezére lehet az igazi férfiúsághoz vezető úton, és a nők vezére lehet az igazi nőiséghez vezető úton. – Ehhez hozzá kell jönnie a történeti Jézus-figura tudományos kutatásának.

A fölcserélhetetlen

Amikor a mélypszichológia az Újszövetségre veti tekintetét, akkor világosan körülhatárolt, jellegzetes felcserélhetetlenségében áll előtte Jézus. Nem áll fenn annak a veszélye, hogy környezetének bármely más emberével fölcserélje. „Jézus egészen más volt” – ahogyan E. Stauffer mondja.

A mélypszichológusnak ez az első, spontán benyomása, és nem

végkövetkeztetése. S ami számára Jézust mindenki mástól élesen megkülönbözteti, az éppen *animaintegráltsága*. Abból, hogy ezt első látásra fölismeri, máris világos, hogy a mélypszichológiailag megvilágított megértés valami más, mint csupán mentális értelmezés. Hiszen az utóbbiról éppen az ellenkezője mondható el, nevezetesen az, hogy *Jézust folytonosan fölcserélte mindenfajta környezetel, mindenfajta filozófiával és ideológiával* (ma pl. a legsekélyesebb ún. *embertársiassággal*). Jézus a világtörténelem legnagyobb projekciós felülete. Az alaphelyzet pedig az, hogy az emberek mindig *önmagukkal* cserélik föl Jézust, saját integrálatlanságuk *projekcióival*. – Mutassuk fel hát a különösen *típikus felcseréléseket*, hogy a mélypszichológiailag megvilágított gondolkodás annál jobban elkülönüljön!

Első helyen természetesen a *történelmi háttérrel történő fölcserélést* kell megemlíteni. Egyfajta történelemszemlélet Jézust mindennel és mindenkivel azonosítja, úgyhogy végül minden és mindenki megmarad, csak Jézusból nem marad semmi. Így lesz az Újszövetségből „Jézus-Krisztusköltészet”; „költészet, de nem történelem” mondja A. Raschke; A. Drews „Krisztus-mitoszról” beszél. Jézus ezek szerint csak metafizikum, nem hisztorikum.

Másik érdekes kísérlet ma a zsidóságé, hogy „Jézust, a testvért” (aki immár csupán egy szakadár), „*hazavigyék*” a zsidóságba, eredeti környezetébe. Ez a hazatérés vagy hazavitel azt jelenti, hogy a Jézus-alak feloldódik a judaizmusban. Jézus csak azt tanította, mondják, amit akkoriban minden művelt zsidó vagy rabbi tudott, s így Jézus csak sajátos stílusú rabbi volt, az egyik

iskola feje a többi között, Hillelhez vagy Sammajhoz hasonlatos.

A legnagyobb diadalt azonban az az animaszegény differenciálatlan és integrálatlan gondolkodás üli, amely Jézust *azonosítja* a „modern”-nel, tehát azzal, amit épp akkor „modernnek” tartanak, azaz az uralkodó szellemi állapottal, a jelen adott szituációjával, az uralkodó ideológiával és így tovább.

Persze nem ezek az egyedül lehetséges fölcserélések. Az utóbbi évtizedek fontos példája a „*gyülekezeti teológia*” (amely az első és második keresztény generációt a jézusi üzenet áthagyományozója helyett gyakorlatilag annak kizárólagos szerzőjévé teszi meg). Manapság különösen a kollektív trendek azok, melyek nemcsak zászlójukra írják a Jézus nevet, hanem meg is erőszakolják azt.

Hogyan is mondta K. Niedermimmer? „Jézust olyan mértékben értjük meg, ahogyan saját magunkat. Megértésem mértéke saját tudatom világosságától függ. A létrejövő Jézus-kép mindig árulkodó.”

A *rész-szemponatokban gondolkodás* egyébként annyira jellegzetes! Minden kor ún. ortodoxiája arra helyezi a súlyt, „ami” Jézus, nevezetesen Isten Fia, a Krisztus, az Emberfia, a Főpap stb. Minden kor racionalizmusa azt kérdezi, mit „mond” Jézus, hogy új értelmi igazságot csináljon belőle, pontosabban egy saját régi igazságot igazolva lássa. Bultmannt sajátosan az érdekelte, mit „*tett*” Jézus. Pontosan ugyanazt kérdezik a tegnapi és mai vallásos szocialisták, a szociális érdeklődésűek vagy forradalmi indíttatásúak. Ma igen sok teológus és laikus azt kérdezi, mit „*használ*” Jézus. Igaz, ami semmit sem használ, az nem is alkalmas semmire. De amikor arról van szó, ami végső soron hordozza és megtartja az életet, akkor a pusztán hasznos igen hamar értékét veszíti.

A *mélypszichológiailag megvilágított* vagy integrált gondolkodásnak az említett rész-szemponatok egyikével sincs külön dolga (nem csupán egyike vagy másika érdeklő), hanem az olyan

egész-szemlélet, amely egy jelenség magjából vagy lényegéből kiindulva azt az Egészet ragadja meg, amit az illető jelenség önmagáról „el akar mondani”. Az ilyen gondolkodás rögtön fölismeri: Itt olyasvalakivel van dolgunk, akiről olyan sajátosságot kell állítani, ami az őt túlkiabáló kortársi kollektívum egyetlen tagjára sem érvényes.

Valóban elmondható mindez az emberi történelem ama első integrált férjijéről? Konkrét válaszainkat alighanem úgy készítjük elő a legjobban, hogy előbb felmutatjuk a kortörténeti animaháttérrel – ha már ezt a szót merjük használni –, amelytől aztán Jézus, a férfi annál félreérthetlenebbül különül el.

A nő a kortárs zsidóságban

Az a környezet, amelynek hátterében Jézust szemügyre kell venni, kifejezett patriarchátus, kemény és merev, sokszor kegyetlen és irgalmatlan patriarchátus. (Persze hasonló a helyzet a hinduknál és a mohamedánoknál, ámbar mindhárom vallás az ellenkezőjét állítja. Na igen: nincs olyan vallás, amely nem éppen az asszonynak biztosított volna egész különlegesen megtisztelő helyzetet – már ami az apologetikus szövegekkel illeti.)

Ami Jézus környezetét illeti, arról a zsidó patriarchátusról van szó, amelyből éppenséggel nem

hiányzik néhány barátságos vonás (pl. az erényes asszony a „férfi koronájának” számít – de éppen a férfiének!), de amelyben nemcsak hogy kevésre becsülik a nőt, hanem a minden nővel és nőivel szembeni kifejezett animozitás uralkodott (*animozitás* = ingerültség, indulatosság, elfogultság, ellenszenv, ellenséges magatartás, vagyis elfogultságból fakadó, indulatos ellenségesség; azaz itt konkrétan: lekezelő antifeminitás. – Részletesebb kifejtése a következő fejezetben.) Sőt: szélsőséges patriarchátusról van szó, amelyben *a női elemmel szembeni animozitást egyenesen társadalmi törvénynyé emelték.* (A férfiak mindennapi imádságban köszönték meg Istennek, hogy nem „pogánynak”, tudatlannak és – főképp – hogy nem nőnek teremtette őket...)

Már ott kezdődik a dolog, hogy leánygyermek születése nem ok az öröme. „Jaj annak, akinek (csak) lányai vannak!” Az asszony természetesen „alá van vetve” a férjének, és ennek jeléül pl. kötelessége megmosni férje lábát, még ha négy vagy több rabszolganőt hozott is a házhoz. Alacsonyabb rendű lény, amint az mindenekelőtt szexuális és vallási téren válik világossá. Már „egy nőhöz szólni is tisztességtelen valami”. A nő olyan, hogy „egy vacsoráért odaadja magát”, a harmadik pohárnál már fajtalanúságra szólít fel, a negyedik után pedig minden szárnak felkínálja magát az utcán. És ha megfelel is az Izraelnek adott ígéreteknek, hogy ez a nép „szaporodjék, mint a tenger fővénye”, az asszonnyal való érintkezés – és sajátosan a nemi aktus – tisztátalan dolog marad.

Nincs mit csodálkoznia azon, hogy ezzel a szexuális „törvényen kívül helyezéssel” kéz a kézben jár az *emberi és morális törvényen kívül helyezés.* A nő „torkos, hallgatódzó (kíváncsi), lusta és féltékeny”, „megbízhatatlan” és „hazudik”, és ezért nyilván-

nosan nem is tanúskodhat. Kerülni kell, amennyire lehet – és nemcsak az utcán –, hogy ha nem muszáj, ne beszéljen vele az ember. Egyáltalán nem szabad köszönni neki, a saját férjének sem. A saját lányával sem éjszakázhat egy fogadóban az ember, elkerülendő az emberek fecsegését. Nyílt utcán még véletlenül sem szabad egy nő mögött haladni. Folyton félni kell a nő „pimaszságától és könnyelműségétől”. Mert „a legerényesebb nő is varázsló (boszorkány)”. „Sok nő, sok bűbájoskodás.”

Természetesen *vallásilag ugyanilyen alacsony a nő helyzete.* A gyerekekkel és a rabszolgákkal helyezik egy kategóriába, mert mindnek közös tulajdonsága, hogy földi uruk van, akinek a szolgálata annyira igénybe veszi őket, hogy az égi úr számára – állítólag – már nem marad idejük. Ezért nem is kötelező a lányok vallási oktatása. Minden enyhítés ellenére a lényeg marad: A férfiak ajkáról száll föl a dicséret Isten dicsőségére. És túlbuzgó tanítók oly fanatikusán zárják ki a nőt minden tóráközelségből, hogy azt mondják: „Ha elégnének is a tóra szavai, nőknek akkor sem lenne szabad kiszolgáltatni őket.” (Az utóbbi három bekezdés *Strack-Billerbeck* alapján.)

Még a Tízparancsolat korábbi megfogalmazása is (2Móz 20,17) *egy kalap alá veszi a nőt a szántófölddel, az állatokkal és minden egyéb vagyontárggyal,* csak a későbbi megfogalmazásban kap külön helyet a nő (5Móz 5,21). Először egyszerű birtoktárgy.

Most már nem tűnhetek túlzásnak az a megállapításunk, hogy a nővel szembeni animozitást egyenesen társadalmi törvényvé emelték. Animafejlődésről itt szó sem volt. Ez az a háttér, amely évszázadokra visszafogóan és a fejlődést gátlón hatott (és hat mind a mai napig, például a kibucokban, ahol ennek ellenhatásaként könnyörtelenül ragaszkodnak ahhoz, hogy a szülés és a gyermeknevelés ne zavarja a nemek abszolút egyenlőségét – *B. Bettelheim*). Ebben a háttérben kell szemügyre vennünk Jézust.

